

Розділ 6

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК І АУДИТ

УДК 330.5:338.31

Боднар О.В.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДОДАНОЇ ВАРТОСТІ

У статті висвітлено розвиток теоретичних та методичних підходів до формування доданої вартості в працях представників трудової теорії вартості, теорії граничної корисності, фізіократів. Досліджено відмінності у трактуванні категорій «додаткова вартість» та «додана вартість», у джерелах їх формування. Розглянуто методичку формування ланцюгів доданої вартості, трансформації концепції доданої вартості у концепцію управління компаніями в сфері прийняття стратегічних і оперативних рішень, досліджено підходи щодо оцінки діяльності підприємств, які використовують показник доданої вартості.

Ключові слова: *додана вартість, додаткова вартість, менеджмент, ланцюг доданої вартості, валовий внутрішній продукт, прибуток.*

Постановка проблеми. На сьогоднішній день у науковій літературі досить часто зустрічається думка про те, що одним із пріоритетів проведення державної політики в аграрному секторі та побудови виробничої програми сільськогосподарського підприємства є нарощування доданої вартості. Підтримуючи цю позицію як передумову стабілізації внутрішнього аграрного ринку та зменшення безробіття в країні, вважаємо за необхідне поглибити дослідження теоретико-методологічних підходів формування доданої вартості, що дасть змогу більш обґрунтовано здійснювати побудову практичних підходів щодо її нарощування в середині країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній науковій літературі досить багато наукових досліджень присвячено проблематиці формування доданої вартості у вартісних ланцюгах, її понятійно-категоріального апарату, зокрема це дослідження Д. Барні, Г. Джереффі, Р. Каплінські, М. Портера, Д. Тейлора, С. Мочерного, Е. Пешиної, З. Рахматуллиної та інших [1-8]. Поступальний розвиток концепцій управління компаніями був досягнутий завдяки дослідженням Ф. Модільяні, М.Х. Міллера, Дж. Стерна, Б. Стюарта, П. Друккера та інших [9-10].

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідити розвиток теоретичних та методичних підходів до формування доданої вартості в працях представників різних економічних шкіл, встановити відмінності у джерелах формування

додаткової та доданої вартості, розглянути методичні підходи щодо оцінки діяльності підприємств, які використовують показник доданої вартості.

Основний матеріал дослідження. Теорія доданої вартості (*рос. добавленной стоимости*) походить від теорії додаткової вартості. Прихильники трудової теорії вартості (А. Сміт, Д.Рікардо) вважали, що додаткова вартість – це вартість, яку створили своєю працею наймані робітники, які отримують її частину у вигляді заробітної плати, а все інше – у вигляді прибутку залишається у власника капіталу, який він авансував як матеріали і заробітна плата [11]. Рікардо вважав, що розмір заробітної плати та прибутку мають обернену залежність [12]. А.Сміт розуміє додаткову вартість як загальну категорію, тобто додаткова праця – це надлишок прикладеної та уречевленої в товарі праці над працею, що отримала свій еквівалент в заробітній платі. Крім того, проявом додаткової вартості він вважав процент з капіталу. Останній може бути частиною або похідною прибутку, який приносить отриманий в позику капітал, або процент, що виплачується із ренти.

В подальшому теорія додаткової (*рос. прибавочной стоимости*) вартості знайшла свій розвиток в працях представників школи марксистської політичної економії (К. Маркс, Ф. Енгельс, К. Каутський, Р. Люксембург, Г. Плеханов). Теорія додаткової вартості стала основним предметом дослідження у IV томі «Капітал» К. Маркса, який мав назву «Теорії додаткової вартості», що вважається центральним пунктом політичної економії. Сутність поняття додаткової вартості зводиться до того, що початкова авансована

© Боднар Ольга Василівна, к.е.н., ст.наук. співробітник, зав. відділу ціноутворення, кон'юнктури та інфраструктури ринку, ННЦ «Інститут аграрної економіки», м. Київ, e-mail: ollnar1979@gmail.com

вартість не тільки не зберігається в процесі обігу, але й змінює свою величину, вона приєднує до себе додаткову вартість [13, с.420]. М. Туган-Барановський називає теорію додаткової вартості К. Маркса «теорією додаткової цінності», яка ґрунтується на теорії трудової цінності, сутність якої полягає в твердженні, що доходи капіталістів своїм джерелом мають експлуатацію робочого класу. [14, с. 133, 160].

Представники теорії граничної корисності (Ж.Б. Сей, Дж.Б. Кларк, Ф. Бастиа) вважали, що основні фактори виробництва: капітал втілений в грошах, капітал, втілений в засобах виробництва і землі, підприємницькі здібності і праця найманих працівників в рівнозначній мірі створюють вартість. Цікаву думку висловив Дж. Кларк щодо надання переваги одному із факторів у створенні додаткової вартості. Він зазначав, що кожен фактор має власну продуктивність та участь у створенні нової вартості, визначається їх граничною корисністю, тобто розміром граничного продукту, який створює кожен із факторів. Існує так званий «закон Кларка», згідно з яким корисність товару являє собою «пучок корисностей», тобто суму граничних корисностей усіх його властивостей. Він вважав, що ставлення людини до природи в процесі виробництва залишається незмінним, незалежно від рівня розвитку суспільства. Відмінність полягає у ставленні людини до людини, у виникненні спеціалізації виробництва та в обміні продукції. Таким чином єдиним джерелом багатства Кларк вважав суспільство в цілому, а обмін –

частиною процесу його створення, елементом, що його усуспільнює виробництво [15].

Позиція фізіократів щодо цієї проблеми є однозначною. Праця землероба є єдиною працею, яка створює додану вартість, а земельна рента є єдиною формою додаткової вартості. В промисловості робітник не збільшує кількість речовини, він лише змінює форму, матеріал для виробництва речовини створюється в землеробстві. Таким чином, загальною для усіх галузей формою додаткової вартості є земельна рента. Тобто на противагу монетаристам та меркантилістам, фізіократи бачать походження доданої вартості не з обігу, а з виробництва, тобто з галузі, яка передбачає не обмін між людиною і людиною, а обмін між людиною і природою. У них додана вартість є даром природи. Дослідження фізіократів щодо природи додаткової вартості успішно, на нашу думку, були продовжені С.А. Подолинським, який є основоположником соціально-енергетичного підходу до категорій вартості та цінності. Він доводить, що джерелом додаткової вартості є енергія Сонця в поєднанні із працею людини, яка через збереження її від розсіювання та перетворення людиною із нижчого виду енергії у вищий, підвищення коефіцієнта використання потенційної енергії, що міститься у добувних ресурсах, які утворені також в результаті дії сонячної енергії, зумовлює створення додаткового продукту.

Проведені дослідження дозволили певною мірою систематизувати погляди різних економічних шкіл та теоретико-методологічні підходи до формування додаткової вартості (табл 1.)

Таблиця 1

Джерела формування додаткової вартості

Джерела додаткової вартості				Представники наукових шкіл –
Земля				Фізіократи, Тюрго, Ф. Кене
Праця найманих працівників				Трудова теорія вартості – Сміт А., Рікардо Д., Маркс К.
Праця	Капітал, втілений в грошах	Капітал, втілений в засобах виробництва		Теорія граничної корисності – Ж.Б. Сей, Е. Бем-Баверк
Праця	Капітал, втілений в грошах та в засобах виробництва	підприємницькі здібності	суспільство в цілому	Теорія граничної корисності – Б. Кларк
Попит		Пропозиція		Теорія попиту і пропозиції – А. Маршалл
Енергія Сонця		Праця		Соціально-енергетичний підхід – С.А. Подолинський

Як бачимо, в науковій літературі варіації джерел додаткової вартості досить великі: від праці найманих працівників до суспільства в цілому та енергії Сонця. Вважаємо,

що точка зору кожного із напрямів зумовлюється етапом суспільно-економічного розвитку та науково-технічним прогресом людства.

У сучасній економічній літературі поняття доданої вартості визначається наступним чином. Зокрема Мочерний С.В. дає наступне трактування додаткової вартості – це суспільна форма створеного найманими працівниками додаткового продукту за умов капіталізму та відносини економічної власності, які виникають з приводу його привласнення. Науковець зазначає, що додатковий продукт виникає в результаті суспільного поділу праці, в період розпаду первісного ладу на основі нових знарядь праці, підвищення її якості. Поява додаткового продукту, за його твердженням, створила передумови для розвитку людської цивілізації завдяки частковому вивільненню людей від створення засобів для фізичного існування та наданій їм можливості займатися наукою, мистецтвом та іншим. Передумовами створення додаткової вартості є здатність найманих працівників створювати своєю працею більшу вартість, ніж вартість його робочої сили, а також синергетичний ефект, що виникає внаслідок взаємодії особистісних і речових факторів виробництва. Крім того, джерелами додаткової вартості він визначає підприємницьку діяльність капіталістів, менеджерів, працю управлінського, державного апарату, зайнятого регулюванням економіки, та інших категорій, зайнятих продуктивною працею [6].

Таким чином, вважаємо, що будь-яка продуктивна праця створює додаткову вартість. Значний її приріст спостерігається під дією інноваційних чинників, в сільському господарстві вони проявляються через використання високопродуктивних гібридів рослин та порід тварин тощо.

Що стосується поняття «доданої вартості», то існують відмінності порівняно із категорією «додаткової вартості». Зокрема щодо їх складових: додаткова вартість складається з додаткової уречевленої праці, яку працівник створює понад суспільно-необхідну кількість для відтворення, що привласнюється капіталістом, а додана вартість складається із фонду оплати праці найманих працівників, чистого прибутку, податків, споживання основного капіталу, за винятком субсидій.

Згідно з Системою національних рахунків, показник валової доданої вартості визначається як випуск товарів за винятком проміжного споживання, або валова додана вартість є різницею валового внутрішнього продукту (ВВП) та податків без урахування субсидій на продукти.

Складовими валової доданої вартості є: оплата праці робітників в натуральній чи грошовій формі, що виплачується роботодавцем за виконану роботу, прями соціальні трансферти; інші

податки за винятком субсидій на виробництво, податки, які виплачуються власниками підприємств за здійснення виробничої діяльності, незалежно від обсягів продажу чи прибутковості підприємства; споживання основного капіталу, яке відображає зменшення поточної вартості основних засобів в результаті фізичного зношення, нормального старіння та звичайних випадкових пошкоджень протягом звітного періоду; валовий прибуток та прирівняні до нього доходи вираховуються як залишок, отриманий в результаті вирахування вищезазначених компонентів від доданої вартості. До валового прибутку може враховуватися рента, виплачена за користування землею, ресурсами надр, патентами їх власникам орендарями, а також амортизація [16, с. 19-22, с. 41].

Показник валової доданої вартості широко використовується для розрахунку макропоказників. Зокрема згідно з методичними рекомендаціями щодо розрахунку валового внутрішнього продукту у постійних цінах Державної служби статистики України з позиції виробництва для визначення ВВП як в фактичних (ринкових) цінах, так і постійних цінах використовується показник валової доданої вартості за видами економічної діяльності.

Згідно з існуючою методологією побудови та наданих пояснень до позицій класифікації видів економічної діяльності (КВЕД), додана вартість виступає вихідним показником, що визначає вид підприємства. Зокрема основним видом економічної діяльності вважається той, що створює найбільшу частку загальної доданої вартості, яка створюється підприємством. Для цього додану вартість визначають як різницю між виробленою продукцією та проміжним споживанням.

Таким чином, як свідчать дослідження, додаткова вартість є однією із складових доданої вартості. Чітка їх структуризація найбільш вдало представлена з точки зору бухгалтерського підходу. Тут додана вартість розглядається як вартість, що створюється працівниками (заробітна плата та інші супутні витрати) за допомогою предметів праці (амортизація) і включає в себе додаткову вартість (прибуток, орендну плату та відсоток на капітал) [17].

На нашу думку, даний категоріальний апарат має свої особливості приналежно до сільського господарства, або до будь-якої галузі, виробництво якої тісно пов'язане з природою. В процесі сільськогосподарського виробництва досить складно розмежувати працю людини та процеси, що відбуваються в природі. Якщо додаткова вартість це те, що створюється працею найманих

робітників, то у праці, що є супутньою із процесами природи слід також розрізняти прирощений продукт, який створюється завдяки біологічним процесам або, за дослідженнями С. Подолинського, створюється в результаті дії сонячної енергії. При поєднанні праці людини та дії сил природи додаткова вартість посилюється прирощеним продуктом, що визначає працю землероба як найбільш продуктивну.

У сучасних умовах методичні положення формування доданої вартості знайшли відображення в працях М. Портера, А.Дж. Стрікленд, Р. Каплінські, Дж. Джереффі та інших. Ідея застосування підходу у формуванні ланцюга створення додаткових вартостей для виявлення джерел конкурентних переваг від сировини до готового продукту (англ. Value chain) в процесі використання вхідних матеріалів, людських ресурсів та технологій належить професору Гарвардської школи М. Портеру.

Одним із таких досліджень методики аналізу ланцюгів доданої вартості є робота Р. Каплінські «Посібник із здійснення аналізу ланцюга доданої вартості». Автор висвітлює основні теоретичні підходи до формування ланцюга доданої вартості, вводить ключові поняття та методологію проведення дослідження такого ланцюга [3].

Подальший напрям теорії ланцюгів доданої вартості запропонований М. Портером і М. Крамером, має назву загальної (спільної) вартості («shared value»), яка передбачає підвищення конкурентоспроможності компанії одночасно з поліпшенням економічних і соціальних умов у громадах, в яких вони здійснюють діяльність [4, с. 2].

Дослідження проблем створення доданої вартості в продовольчих ланцюгах досить глибоко проводилися Д. Тейлором, зокрема у його праці «Аналіз ланцюга створення вартості: розробка підходу в агропродовольчих ланцюгах». («Value chain analysis: an approach to supply chain improvement in agri-food chains» (2005)) [5].

Ланцюг створення доданої вартості є механізмом, що чітко визначає види діяльності, які спрямовані на продукт або послугу у повному циклі з моменту організації виробництва, враховуючи проміжні стадії, до кінцевого споживача. Всі ці стадії чітко систематизовані, визначений набір чинників, що впливають на їх проходження. Науковці виділяють основну та допоміжну діяльність щодо створення доданої вартості. До основної відносять матеріально-технічне забезпечення, виготовлення, доставку товару, продаж та маркетинг, обслуговування, до допоміжної – НДДКР, управління людськими ресурсами, за-

гальне управління. Причому ланцюги створення доданої вартості розглядаються як в межах окремих компаній, так і на рівні галузей і регіонів, держав.

Аналіз ланцюжка доданої вартості визначає, де формується найбільша додана вартість і роль кожного з підрозділів підприємства у її створенні. Як зазначає М. Портер, ланцюг створення вартості у виробника впливає на ланцюг створення вартості у споживача, ця залежність закладає основу диференціації продукції. Особливості ланцюжка створення вартості конкретного продукту визначаються особливостями функціонування ринку цієї продукції та ступенем вертикальної інтеграції. Запорукою ефективного використання цього інструменту для підвищення дієвості управління підприємством є об'єктивна і точна оцінка витрат на усіх етапах ланцюга створення вартості. Подання про всі ланки ланцюжка створення вартості – необхідна умова для точної оцінки витрат задіяних ресурсів. Перш за все компанія повинна скласти опис свого ланцюжка створення вартості, потім оцінити витрати на кожному її етапі.

Одним із розробників теорії формування ланцюга доданої вартості у частині розвитку ідей ресурсного підходу є Д. Барні, який у своєму дослідженні «Аналіз конкурентних переваг» («Looking inside for competitive advantage» 1995) пропонує механізм визначення конкурентних переваг підприємства, одним із етапів якого є питання формування доданої вартості. Автор переконаний, що підприємство може утримати конкурентну перевагу на ринку шляхом створення доданої вартості в довгостроковій перспективі завдяки комплексному використанню таких груп ресурсів, як матеріальні (технології, приміщення, обладнання, географічне розташування, доступ до сировини), людські (навчання працівників, їх досвід, знання,) та організаційні (системи планування, звітності та контролю, неформальні взаємовідносини в колективі). Він зазначає, що, здійснюючи аналіз внутрішніх ресурсів та можливостей підприємства у формуванні доданої вартості, слід враховувати екологічний фактор цього процесу. Критеріями для забезпечення конкурентної переваги, згідно з теорією Д. Барні, є комплексна характеристика ресурсів, зокрема їх цінність, рідкісність та соціальність [1].

З.С. Рахматуллина ототожнює концепцію економічної доданої вартості з концепцією остаточного доходу, яка за своєю сутністю лягла в основу методик сучасної оцінки вартості компаній [8]. Концепція остаточного доходу була

запропонована Альфредом Маршалом у 1890 р., який визначав цей показник як різницю загальних чистих доходів та відсотків за інвестованим капіталом по поточному курсу.

Зазначена концепція лягла в основу концепції управління компаніями (Value-Based Management) і набула значного поширення, починаючи із 80–90-х років ХХ ст., метою якої є підвищення ефективності стратегічних і оперативних рішень на всіх рівнях організації управлінських структур. Інструментами для застосування цієї концепції та оцінки компаній є низка показників, серед них Market Value Added (MVA), Economic Value Added (EVA) та інші. Зазначені показники є складовою результативних показників щорічних фінансових звітів компаній в розвинутих країнах, транснаціональних компаній, в тому числі тих, що працюють в Україні.

Слід також відзначити, що концептуальний підхід до оцінки за принципом EVA був заснований в роботах Ф. Модільяні і М.Х. Міллера. Концепція економічної доданої вартості (Economic Value Added- EVA) ґрунтується на тому, що кожне підприємство прагне максимізувати свої доходи. Метод EVA розроблений працівниками компанії Stern Stewart & Company consultant group Дж. Стерном та Б. Стюартом у 1980-х роках минулого століття. Вони запропонували методику оцінки ефективності компаній за допомогою показника економічної доданої вартості, яка давала можливість визначати економічну цінність компанії протягом певного періоду часу. EVA компанії визначалася як різниця між зміною розміру чистого операційного прибутку після сплати податків (NOPAT (Net Operating Profit after Taxes)) та зміною вартості капіталу, що використовується для створення цього прибутку [9].

Таким чином, як зазначає К.В. Багацька, додана вартість в системі вартісно орієнтованого менеджменту є сумою приросту ринкової вартості підприємства за рахунок ефективного управління наявним капіталом. Якщо прибутковність інвестованого в підприємство капіталу буде вищою за вартість його залучення, то в процесі своєї діяльності підприємство створює додану вартість, і ефективність підприємства буде високою [18].

Ця методика набула значного поширення та використовується такими компаніями, як Coca Cola, DuPont, Eli Lilly, Polaroid. Вона почала використовуватися з метою уникнення суб'єктивності та маніпулювання в процедурах бухгалтерського обліку або уникнення впливу

історичності даних, які будуть викривляти реальний статус компанії, що особливо важливо для визначення її ефективності. Один із випадків фальсифікації описує П. Друккер (Peter Drucker) в Harvard Business Review. Підприємство може офіційно декларувати прибутки та сплачувати податки з метою створення видимості для своїх акціонерів щодо прибутковості компанії [10, с. 168].

Існує значна кількість наукових досліджень у вітчизняній і зарубіжній літературі щодо здійснення фундаментального аналізу оцінки діяльності підприємств із використанням системи показників, до складу яких входить показник доданої вартості. Низку статей цій проблемі присвятив академік В.Г. Андрійчук, зокрема щодо удосконалення методики використання даних показників та висвітлення їх переваг над традиційними підходами до оцінки ефективності розвитку організацій і людських ресурсів. Автор пропонує для оцінки вартості підприємства використовувати частковий показник економічної доданої вартості EEVA (equity EVA) та показник чистої приведеної вартості NPV (net present value), який за своєю суттю є показником доданої вартості, яку створює підприємство понад вкладені у нього кошти (інвестиції) [19].

Варто відзначити, що для здійснення оцінки компаній у процесі формування звітності для акціонерів використовують поняття «додана ринкова вартість» – (Market Value Added (MVA)), яка відображає співвідношення між справедливою ринковою вартістю компанії та інвестованим у неї капіталом. Розмір доданої ринкової вартості компанії визначається як різниця між справедливою ринковою вартістю, що являє собою ринкову вартість усіх активів і зобов'язань, та величиною інвестованого капіталу. Чим вищий показник ринкової доданої вартості, тим кращі показники діяльності компанії.

Щодо діяльності компаній в розвинених країнах світу, то в звіті про фінансовий стан законодавством висуваються вимоги надавати інформацію для визначення зазначених показників.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Як бачимо, поняття доданої вартості еволюціонує, починаючи із праць А. Сміта та Д. Рікардо, отримало своє досить глибоке обґрунтування у дослідженнях К. Маркса та Дж.Б. Кларка. Як свідчать наші дослідження, на сьогодні ще досі залишаються дискусійними питання стосовно джерел формування доданої вартості. Підтримуємо позицію соціально-енергетичного підходу до створення додаткового

продукту, запропонованого С.А. Подолинським, згідно з яким його першоджерелом у будь-якій галузі народного господарства є поєднання енергії Сонця із працею людини. Оскільки в галузі сільського господарства досить складно розмежувати працю людини та процеси, що відбуваються в природі, вважаємо, що слід виділити категорію «прирошений продукт», який створюється в процесі праці, що є супутньою із процесами природи. При поєднанні праці людини та дії сил природи додаткова вартість

посилюється природним продуктом, що визначає працю землероба як найбільш продуктивну.

Показник доданої вартості використовується в практиці оцінки ефективності діяльності компаній, що дозволяє визначати напрями більш ефективного управління наявним на підприємстві капіталом. Проте при здійсненні фундаментального аналізу господарської діяльності сільсько-господарських підприємств він ще недостатньо поширений. Вважаємо, що досить актуальними і перспективними є подальші дослідження.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Barney J. B. Looking inside for Competitive Advantage / J. B. Barney // *The Academy of Management Executive*. – 1995. – Vol. 9. – No. 4. – P. 49–61.
2. Gereffi G. Global value chain perspective on industrial policy and development in emerging markets / Gereffi G. // *Duke journal of comparative & international law*. – 2014. – vol 24. – P. 433–458.
3. Kaplinsky R. A handbook for value chain research / R. Kaplinsky, M. Morris // *Bellagio Workshop in September*. – 2001. – 113 p.
4. Porter M. E. Creating Shared Value / M.E. Porter, M.R. Kramer // *Harvard Business Review*. – 2011. – №1. – 13 p.
5. Taylor D. H. Value chain analysis: an approach to supply chain improvement in agri-food chains // D.H. Taylor // *International Journal of Logistics Management*. – 2005. – Vol. 35. – №10. – P 744–761
6. Економічний енциклопедичний словник. У 2т. Т.1 [Мочерний С.В., Ларіна Я.С., Устинко О.А., Юрій С.І.] за ред. Мочерного С.В.. – Львів: Світ, 2005, – 616 с.
7. Пешина Є.В. Формирование валовой добавленной стоимости высокотехнологической и наукоемкой продукции (товаров, услуг) / Є.В.Пешина, П.А. Авдеев // *Известия УрГЭУ*. – 2013. – №6. – с. 46–56
8. Рахматуллина З.С. Эволюция категории «добавленная стоимость» в экономической литературе / З.С. Рахматуллина // *Вестник Челябинского государственного у-та. Экономика* – 2011. – №31(246). – с. 36–39
9. Stewart V. Best-Practice EVA: The Definitive Guide to Measuring and Maximizing Shareholder Value / V. Stewart – NJ. John Wiley & Sons, 2013. – 368 p.
10. Drucker P. F. *Harvard Business Review on Knowledge Management* / P. F. Drucker. – Harvard Business School Press, 1998. – 223p.
11. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу і причини добробуту націй / А. Сміт. – К.: Port-Royal, 2001. – 594 с.
12. Рикардо Д. Сочинения. Т. 1. Начала политической экономии и налогового обложения / Д. Рикардо. – М.: Госполитиздат, 1955. – 339 с.
13. Маркс К. Теории прибавочной стоимости. IV т. часть 1 / К. Маркс. – М.: Изд-во полит. лит-ры. 1955. – 439с.
14. Туган-Барановський М. Теоретическая основы марксизма / М. Туган-Барановський. – С.-Пб. – Типография И.Н. Скороходова. –1906. – 235 с.
15. Кларк Дж. Б. Распределение богатства Пер. с англ. / Дж. Б. Кларк. – М., 1992. – 420 с.
16. Национальные счета: практический вводный курс : Методологические исследования. Департамент по экономическим и социальным вопросам Организация Объединенных Наций. – Нью-Йорк, 2006. – 165 с.
17. Уллубієва К.К. Додавлена та додана вартість: сутність та взаємозв'язок понять в бухгалтерському обліку [Електронний ресурс] / К. К.Уллубієва // *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: економічні науки*. – 2009. – №4. – Режим доступу http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2009_4/35.pdf
18. Багацька К.В. Використання економічної доданої вартості як критерію ефективності діяльності підприємства [Електронний ресурс] / К.В. Багацька // Режим доступу: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/259/1/22011.pdf>
19. Андрійчук В.Г. Аналіз методології визначення вартості підприємства в межах дохідного підходу / В.Г. Андрійчук // *Економіка АПК*. – 2012. – №9. – С. 40–47.

REFERENCES

1. Barney, J. (1995), «Looking inside for Competitive Advantage», *The Academy of Management Executive*, vol. 9, pp. 49-61.

2. Gereffi G. (2014), «Global value chain perspective on industrial policy and development in emerging markets», *Duke journal of comparative & international law*, vol 24, pp. 433-458.
3. Kaplinsky, R. and Morris M. (2001), *A handbook for value chain research*, Bellagio Workshop in September
4. Porter, M. E. and Kramer, M. R. (2011), «Creating Shared Value», *Harvard Business Review*, vol. 1. – 13 p.
5. Taylor D. H. (2005), «Value chain analysis: an approach to supply chain improvement in agri-food chains», *International Journal of Logistics Management*, vol. 35, pp. 744-761
6. Mochernyj, S.V. Larina, Ya.S. Ustynko, O.A. Yurij, S.I. (2005), *Ekonomichnyj entsyklopedychnyj slovnyk* [Economic Encyclopedic Dictionary], Svit, Lviv, Ukraine.
7. Peshina, C.V. and Avdeev P.A. (2013) «Formation of the gross added value of high-technology and science-intensive products (goods, services)», *Izvestija UrGJeU*, vol. 6, p. 46-56.
8. Rahmatullina Z. S. (2011) «Evolution of the category «value added» in the economic literature», *Vestnik Cheljabinskogo gosudarstvennogo universiteta. Jekonomika*, vol. 31, p. 36-39
9. Stewart, B. (2013), *Best-Practice EVA: The Definitive Guide to Measuring and Maximizing Shareholder Value*, John Wiley & Sons, New Jersey, Canada.
10. Drucker P. F. (1998), *Harvard Business Review on Knowledge Management*, Harvard Business School Press, USA.
11. Smit A. (2001), *Dobrobut natsij. Doslidzhennia pro pryrodu i prychny dobrobutu natsij* [Wealth of Nations. Research on the Nature and Causes of Wealth of Nations], Port-Royal, Kyiv, Ukraine.
12. Rikard, D. (1955), *Sochinenija. T. 1. Nachala politicheskoy jekonomii i nalogovogo oblozhenija* [Compositions. T. 1. The beginnings of political economy and taxation], State political publishing house, Moscow, USSR.
13. Marks, K. (1955), *Teorii pribavochnoj stoimosti* [Theories of add value], Political literature publishing house, Moscow, USSR.
14. Tugan-Baranovs'kij, M. (1906), *Teoreticheskija osnovy marksizma* [Theoretical Foundations of Marxism, Typography I.N. Skorokhodova, Saint Petersburg, Russia.
15. Klark, Dzh. B. (1992), *Raspredelenie bogatstva* [Distribution of wealth], Moscow, Russia.
16. Department of Economic and Social Affairs United Nations (2006), *Nacional'nye scheta: prakticheskij vvodnyj kurs : Metodologicheskie issledovanija* [National accounts: a practical introductory course: Methodological research], New York, USA.
17. Ullubieva, K.K. (2009), «Added and added value: the nature and relationship of concepts in accounting», *Visnyk Zhytomyrs'koho derzhavnogo tekhnolohichnoho universytetu. Serii: ekonomichni nauky* [Online], vol. 8, available at: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_gum/Vzhdtu_econ/2009_4/35.pdf
18. Bahats'ka, K.V. (2011), «Using the economic value added as a criterion of enterprise efficiency», *Ukrainian Journal of Food Science* [Online], vol. 1, available at: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/259/1/22011.pdf>
19. Andrijchuk, V. H. (2012), «Analysis methodology determining the value of the company within the income approach», *Economy AIC*, vol.9, p. 40-47

Одержано 26.02.2017 р.